

МИЛОЈКО ГОРДИЋ

„НАРОДНА ГОСТИОНИЦА“
– КАСНИЈЕ ХОТЕЛ „НАЦИОНАЛ“,
ПАРИСКА БР. 9

Уводне напомене

У *Списку меана, кафана и башиџи у вароши Београду* из 1860. године, под бројем 211. уписана је „мејана масе почив. Проте Вуића“¹. Такође је забележено да је отворена 1840. године и да се налази на „самом ћошету раскршћа, испод Калемегдана, до зграде Семинарије“². Прецизније, кафана се налазила у двоспратној кући Димитрија Вуића, тада познатог београдског пароха са службом у Саборној цркви, у непосредној околини. Подаци о овој кафани, њеном месту и првом власнику наведени су у намери да се успоставе континуитети с каснијим модерним хотелом „Народна гостионица“, познатијим као „Национал“, а који је предмет овог приказа.

После смрти проте Вуића, 1850. године, кућу (са кафаном) наследио је његов млађи син Анастас Вуић, касније архитекта на служби у Министарству грађевина. Нова уредба о механама, која је донета марта 1861. године, затекла је ову кафану од „слабог материјала“ у врло лошем стању, тако да је морала бити у потпуности порушена, јер није одговарала новим стандардима прецизираним у уредби. На основу забелешки из 1867. године³, утврђено је да је Анастас Вуић поднео молбу да му се одобри време од четири године да сагради и отвори нову механу. Вероватно незадовољан наметнутим пројектом за типска решења „меана прве класе“, он је, по свој прилици по сопственом пројекту, подигао (на месту порушене куће) нови објекат с кафаном „прве класе и под називом ’Народна гостионица’“. Иста је свечано отворена 1. маја 1869. године.⁴

Први помен назива „Национал“ забележен је у време српско-турског рата 1876. године, вероватно у духу тада опште „европеизације“ назива због бројних страних гостију и ратних дописника који су почели пристизати у Београд током ратних догађања. У том циљу, био је основан и посебан „Одбор виђенијих грађана“

Сл. 1. Разгледница,
ишана децембра
1898. године

који су дочекивали стране госте и старали се о њиховом смештају и удобности. За хотел „Национал“ био је „задужен“ прота Јаков Павловић, једино свештено лице међу другим члановима Одбора, посебно професорима Лицеја, чиме се наставила везаност овог објекта за свештенство и Саборну цркву.

Хронолошко праћење објекта

До сада истражени архивски извори⁵ омогућавају фрагментарно праћење судбине „Национала“ као угоститељског објекта највише категорије, све до новембра 1892. године. У подацима који се односе на 1884. годину, Анастас Вујић се још помиње као власник „Национала“, да би се поменуте 1892. године у личној заоставштини државника Николе Пашића пронашло да је на име његове супруге Ђурђине Пашић купљено на јавној лицитацији непокретно имање „Национал“ од власника Милана Чедића из Жаркова. Пашићеви су имање „Национал“, поред Великих степеница према Сави, заједно са зградом хотела купили за 57.000 динара у злату. Иначе, имање је продато за рачун интабуланата: Управе фондова и Марице Рекалић због презадужености.⁶ Након темељне реконструкције извршене 1893. године, доградње и модернизације објекта, хотел је обновио своју угоститељску функцију у привредној историји Београда.

Уговор из 1929. године о закупу хотела „Национал“ за потребе Патријаршије Српске православне цркве, сачињен између Ђурђине Пашић и Верског одељења Министарства правде, показује да је од 1. новембра

1929. до 1. новембра 1931. године, зграда коришћена за смештај и функционисање Патријаршије, Светог синода и Београдског духовног суда.⁷ Тиме је прекинут дуговремени статус угоститељске функције највишег реда, али се настављала везаност за свештенство и цркву, посебно у време смрти, сахране и избора новог српског патријарха, као и припрема за рушење и подизање нове, данашње зграде Патријаршије.

После иселења патријаршијских служби, дакле после 1931. године, објекту се делимично враћа пројектована угоститељска, прецизније намена отвореног јавног карактера. Једно време служио је као болница, затим као „мало позориште“, тзв. Театар-минијатур („Пел-Мел“), које је сваке вечери давало „актовке и скечеве, балетске тачке, соло продукције и куплете“, како је бележила ондашња штампа.⁸ С тако поливалентном наменом, хотел „Национал“ дочекао је и период Другог светског рата, након чијег је завршетка у потпуности престао да ради. После национализације, која није обухватила само мањи део објекта, претворен је у складиште предузећа „Југолек“, после чега је дуго служио и као прва филијала Завода за социјално осигурање.

Урбано окружење и архитектонске одлике

Хотел „Национал“ изграђен је током 1868–1869. године на углу Великих степеница и данашње Париске улице, као најважнији објекат истоименог непокретног имања. Од Великих степеница и даље, дуж њих према Сави, протезало се првобитно имање проте Вујића које је 1885. године процењено на једну хиљаду дуката.

Сл. 2. Разгледница,
настала пре
1911. године

Основни облик имања веома рано је одређен формираним кретницама поред Калемегдана, до данашње Карађорђевог улице, а пре свега Великим степеницама које су успостављене поред бедема који је опасивао некадашњу „варош у шанцу“. Прве податке о објекту и његовој околини, имамо из описа Павла Ровињског, познатог руског слависте, етнографа и надасве путописца. У Београду је боравио у два наврата: 1868. и 1869. године, задржавајући се у њему и по неколико месеци. Наводимо забележене податке из његовог последњег боравка, из 1869. године. У своме кретању од тадашњег Савског пристаништа до српског дела вароши око Саборне цркве забележио је: „Да би се с пристаништа стигло у град, треба се попети на брдо. За пешаке су направљене степенице од тесаног камена, широке око једног хвата, са заравнима после сваке десете степенице, са слабашним дрвеним оградама, које уосталом нису ни потребне. Степеница је укупно 140, по чему се може закључити колика је висина брда. Но, и када изађете на врх степеница, још се морате пети да бисте стигли до средине града. Уз степенице с једне стране је слободан простор а с друге – нешто као ходник, на којему се продаје различита роба, обично прехрамбена, и плету се асуре од розге [...]. На другој страни је радионица чизама (ове године овде је изграђен добар ресторан 'Народни', кога пре годину није било).“⁹

О изгледу самог објекта и његовог габарита можемо да сазнамо из планова вароши Београда у 19. веку. Док се на плану Емилијана Јосимовића из 1867. године

оцртава само изглед плаца, шест година касније, тј. 1875, на плану *Тврђаве и вароши Београда* први пут је убележен и габарит хотела „Национал“ под редним бројем 3 и називом: „Народна гостионица“. Основа је приказана у облику латиничног слова „L“, само с једнаким крацима тј. једнаким грађевинским крилима дуж Великих степеница и поред Париске, тада улице Горње градско поље. Крила су формирала затворено унутрашње двориште, слободно једино према Сави, односно њеном ушћу у Дунав. У то време, објекат је имао подрум, приземље и спрат, био је покривен двосливним кровом, са главном фасадом према Калемегданском парку, односно слободном простору који су, као могући трг, формирале раскрснице Париске, Великих степеница и улице Кнеза Симе Марковића. Главна фасада (с натписом назива гостионице на атици), на коју је, поред симетрично распоређених отвора, обрађена нарочита пажња, имала је наглашену профилацију венаца који одвајају спратове, што се као карактеристика задржало и до данас. Градска механа прве категорије морала је да испуњава следеће стандарде из прописаних програма: намештене собе на спрату, кафана и економски садржаји у приземљу.

Као и друга два објекта из групе тзв. калемегданских хотела („Српски краљ“ и „Српска круна“), и хотел „Национал“ имао је башту испред кафане, уз фасаду која је окренута према Сави. Поред тога, имао је, попут осталих градских гостионица, сопствени бунар, који је приликом увођења градског водовода, 1893. године,

Сл. 3. Хотел „Национал“, фотографија пре 1930. године

покривен каменим плочама и тако остао сачуван до данас. Оријентација објекта према Сави условила је да се дуж Великих степеница продужи за новодограђено крило, чиме се формирало степенасто грађевинско здање са два управна крила, од којих је оно дуже пратило Велике степенице. Касније, паралелно с главном фасадом, дограђено је још једно крило, па су тако формирана два унутрашња дворишта. Услед денivelације терена, ово крило није затворило видик према рекама, што је била посебна вредност „Национала“. Управо захваљујући паду терена према Сави, објекат и данас делује као терасасто компонована целина, али без посебних стилских или архитектонских особености.

Његову основну архитектонску форму и визуелни изглед одредиле су грађевинске интервенције након промене власништва 1893. године. На то су надовезани занатски и уметнички радови, почев од инсталација водовода (фирма В. Баганеца), измене и оправке столарије (фирма Павла Радосављевића), лимарије (фирма Јована Сремца), молераја и грађевинских радова (фирма Војислава Ивановића), каменорезачких радова (фирма Петра Бурића) – све до израде натписа фирме: „Хотел Национал“, на атици главне фасаде (молер Јосиф Штиха), што је до данас сачувало основни тон објекта.¹⁰

Након тако изведене реконструкције 1893. године, у режији породице Николе Пашића, хотел је располагао са 33 собе, кафаном, магазином, једном великом терасом верандом, као и додатним економским простором

Сл. 4. Хотел „Национал“, фотографија око 1965. године

неопходним за обављање угоститељске функције. Оваква „спецификација простора“ унета је у уговор који је 1929. године потписан између власника и Патријаршије Српске православне цркве. То сведочи у прилог чињеници да од 1893. године нема битнијих и по основни пројекат знатнијих грађевинских и просторних измена. Адаптације извршене након уговора из 1929. године односиле су се на прилагођавање објекта новим наменама, пре свега на промене у ентеријеру и намештају.

Наслеђене и сачуване споменичке карактеристике

Споменичка оцена значаја зграде некадашњег хотела „Национал“ подразумева утврђивање појединачно сваке од његових карактеристика, односно њихову синтезу и пројекцију на будуће захтеве и времена и интереса друштва. Пре свега, истиче се значај места на којем је зграда зидана, као и њена улога, затим оцена историјског времена у настајању модерне државе и модерне српске престонице, значај објекта у светлу његове угоститељске функције и везаност за знатније догађаје и личности. Истовремено, здање је сведочанство формирања константних вредности – комуникација и саобраћајница поред Саве, почев од Савске капије, па око Калемегдана, до Варош капије, затим пречица којима се успоставила веза речне низине (пристаниште, царинарница, магазе, магацини...) с продавницама у цивилном насељу на гребену. Све поменуто, као и близина

подручја око Саборне цркве на којем се одржало и ново успоставило језгро српског насеља с највишим управним, верским и културним вредностима објективно су одредили и изузетан значај простора на којем је изграђен и деловао хотел „Национал“. Овде су се додиривале и различите цивилизацијске вредности, била је то граница двају опречних светова, Истока и Запада, раздвојених само рекама. Додир су остварени на веома уском простору, у чијем се средишту налазило место које је од 1840. до Другог светског рата задржало истакнуту позицију и истакнуту јавну намену. Није онда ни чудан закључак историчара: да је преко Великих степеница кнеза Михаила, „Европа ушла у Србију“. И да додамо, да је у овом објекту Николе Пашића своје последње године живота и рада, и своју смрт, везао српски приповедач Милован Глишић.

Хотел „Национал“, у улици Париској број 9, проглашен је за културно добро (*Службени лист града Београда*, бр. 23/84)

Закључак

Хотел „Национал“, испрва „Народна гостионица“, припадао је групи „калемегданских хотела“ који су грађени и отварани у току или непосредно после предаје градова Србима од 1867. до 1870. године. Дужином протезања данашње Париске улице, на врло кратком просторном размаку и у врло кратком временском

раздобљу подигнути су хотел „Српски краљ“, затим „Народна гостионица“ и на крају поновљена „Српска круна“, у данашњој улици Кнеза Михаила 56. Подизање ових модерних хотела наомак Тврђаве означило је крај напора да се слободни градски простор испред Калемегдана укључи у програм убрзане модернизације Београда, а тиме, симболично, и читаво српско друштво, те да након вековне војничке намене, искључиво у функцији ратовања и освајања, слободна еспланада испред Београдске тврђаве послужи као парк и продужено градско шеталиште. И упоредо са успостављањем националног идентитета, и ови хотели добијају адекватне називе.

До данас сачувана матрица Париске и улица у просторној вези – посебно сачувани објекти у Кнез Михаиловој („Српска круна“) и Париској („Национал“) – представљају непроцењиву урбану и општекултурну вредност остварену кроз тежњу друштва да убрзано изађе из оквира који су га вековима спутавали. У својој суштини то су остварења настала у последњој етапи реализације једне намере да се преко изградње објеката јавног карактера успостави веза цивилне вароши и војног утврђења.

То је био само корак даље од исте идеје, која стоји на почетку првих модерних хотела; „Старог здања“ из 1841. (данас улица Краља Петра) и „Српске круне“ кнеза Александра Карађорђевића из 1853. у данашњој Узун Мирковој број 1.

НАПОМЕНЕ:

1] Б. Перуничкић, *Ујрава вароши Београда 1820–1912*, Београд, 1970, 412.

2] Документациони центар Завода за заштиту споменика културе града Београда.

3] *Истио*.

4] *Истио*.

5] *Истио*.

6] *Истио*.

7] *Истио*.

8] *Истио*.

9] *Истио*.

10] *Истио*.

THE PUBLIC INN, SUBSEQUENT NACIONAL HOTEL, 9 PARISKA STREET

The Public Inn subsequently known as the Nacional Hotel was one of the so-called “Kalemegdan hotels” built at the time of and immediately after the withdrawal of Ottoman garrison troops from Serbia, or between 1867 and 1870. The building is an important example of the architecture and hospitality facilities surviving from that period.

The constants formed at an early date – the route along the Sava river round Kalemegdan from Sava Gate to Varoš (Town) Gate, shortcuts connecting the river and the fortified town above, close proximity of the Cathedral area where the core of the Serbian state with its highest values and standards was re-established – determined the importance of the urban area where the Nacional Hotel was built.

Astonishing contacts between different urban, historical and religious values, communications meeting at the border between two opposing worlds separated only by the rivers, were taking place within a very small area whose centre was a public space from 1840 until the Second World War. In that context, the building of the former hotel is a remarkable urban factor whose presence documents the earliest urban planning efforts. Its place within this historic and urban space is central and dominant, and its date coincides with the Serbian programme of final national liberation.

In formal terms, the building strictly conformed to what then was the first-class hospitality establishment, which meant a tavern and service rooms on the ground floor and sleeping accommodation on upper floors. It was a typical two-storey corner structure where special care was accorded to the entrance façade, which displays a balanced Renaissance-style composition with symmetrically arranged openings, an emphasized horizontal division into floors, and vertical pilasters between openings.

The hotel is associated with the short-story writer Milovan Glišić, who lived the last years of his life in it, and the statesman Nikola Pašić, who owned it from 1892 until his death.

The Nacional Hotel, 9 Pariska Street, is a designated cultural asset.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Picture postcard, dated December 1898

Fig. 2 Picture postcard, before 1911

Fig. 3 Nacional Hotel, photo, before 1930

Fig. 4 Nacional Hotel, photo, ca 1965